

LEXICON FILOSOFIC (fragmente)

Daniel C. DENNETT (editor)

***Résumé:** Depuis Socrate ou Platon – ou, en fait, depuis Cratyle – on a toujours eu des philosophes s’appliquant à trouver les noms vraiment propres des choses. Parfois ce fut un projet pris au sérieux, parfois ce fut un jeu rappelant les jeux de notre enfance à tous, où l’on se moquait des noms de nos copins ; parfois encore ce fut, comme chez Nietzsche, un instrument servant à offenser les autres. Mais toujours ce fut cette quête du mot juste, propre à nommer telle ou telle chose. C’est dans cette tradition des préoccupations des philosophes que Daniel Dennett propose (à sa 8e édition, déjà, en 1987 !) un lexicon aussi bizarre que nécessaire, semble-t-il. Des choses, des actions sont nommées par des termes qui cachent (mal, car ils en proviennent !) des noms de philosophes. On aura toujours le plaisir de découvrir la liaison subtile qui relie le nom du philosophe à sa propre transformation qui devient ainsi nom de chose ou d’action.*

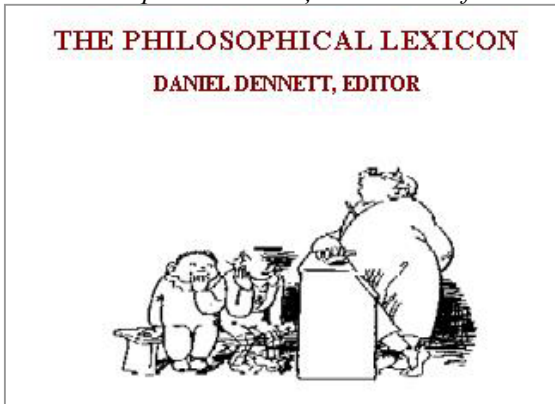
Pourquoi en reprendre une partie dans un journal des bibliothécaires ? Outre la position que nous avons toujours eue, de journal qui fait une révérence devant le savoir de nos lecteurs bibliothécaires, nous pensons utile d’aller à l’avant et de familiariser nos lecteurs avec des termes qu’ils finiront peut-être par utiliser dans leurs thésaurus pour l’indexation.

(Lexicon; filosofie; umor)

Despre numele și glumele filosofilor

Împotriva celor care asociază îndeletnicirea filosofilor cu o sobrietate adesea absurdă se pot aduce numeroase exemple, extrase deopotrivă din lucrările academice și din alte ieșiri la rampă ale filosofilor din toate timpurile. Filosofii sunt de fapt acaparați, ca noi toți, de plăceri dintre cele mai lumești și mai necuviincioase. Țineți minte acea joacă, adesea răutăcioasă, niciodată justificată și care a făcut ca multe prietenii mărețe să se transforme în situații contrafactice, acea joacă, zic, prin care luam în târbacă numele colegilor de la grădiniță sau pe cele ale profesorilor din liceu? Ei bine, dacă aveți cumva remușcări pentru ceea ce ați făcut în prima copilărie (și în următoarele), aflați că acest joc, precum mai toate activitățile umane (ca matematica, poezia, țesutul sau războiul) are o acoperire filosofică respectabilă, milenară și, bineînțeles, inventată de Platon (sau de Socrate, sau de Cratylus, mă rog, ați prins ideea). Pe vremea aceea se chema „dreapta potrivire a numelor”, mai târziu i s-a spus *nomen est omen*; ideea este, de fapt, că numele trebuie să se potrivească purtătorului său și, în ciuda tuturor certificatelor de naștere de pe lumea asta, va fi făcut să se potrivească individului sau ce-o fi fost el. Tot atunci au fost stabilite și tehnicile cele mai simple și mai eficiente, precum adăugarea sau eliminarea de litere, silabe sau cuvinte (*Cratylus*, 432d-e) sau alterarea pronunției după graiurile altor oameni sau vremuri (ibid., 409a, 410c), care-l fac pe Socrate în câteva zeci de pagini campion și recordman absolut la poceală în vecii vecilor, cu 140 de cuvintele trecute în dreptul numelui său glorios. Nu pot încheia această sumară imagine a jocului fără a aminti de performanța lui Nietzsche, primul care a făcut din acesta un instrument explicit de hulă și care a

MISCELLANEA – Daniel C. Dennett: “Lexicon filosofic”

realizat, în *Amurgul idolilor*, o listă de vreo douăzeci de nume + potriveli doar cu ajutorul ciocanului, apelând la conservatoarea metodă socratică a alterațiilor minore doar de dragul lui Kant.

În această tradiție a jocului de-a potrivitul numelor se înscrie și *Lexiconul filosofic* editat de Daniel Dennett și ajuns până în 1987 la a opta ediție. Lipsit de pretenții academice, el reprezintă o colecție de satire construite prin asocierea numelor filosofilor (mai mult sau mai puțin alterate) cu simplificări amuzante ale unor concepții, idei sau argumente care le aparțin. Născocit de editor în 1969 prin inventarea verbului „to quine” (de la numele lui W. V. Quine; tradus în română prin „a dequina”), *lexiconul* a ajuns în 1987 la aproximativ 240 de definiții, pentru care au contribuit, printre alții, Hilary Putnam, Robert Nozick, William Lycan sau Simon Blackburn. (Ștefan IONESCU)

INTRODUCERE

Panteonul filosofiei a contribuit până acum cu puțin la limba română¹, comparativ cu alte domenii. Ce poate filosofia oferi, care să se compare cu volții, ohmii și wații galvanizanți ai fizicii, cu sandwichurile, cardiganurile și mânecile raglan ale aristocrației britanice, sau cu sado-masochismul omologilor lor continentali? Vorbim despre relații pur platonice, iar Gilbert Ryle și-a dat numele unei măsurii pentru bere (cam trei sferturi de halbă), dar prima expresie este nepotrivită, ca să nu spunem mai multe, iar ultima este restrânsă la graiul folosit în anumite cartiere din Oxford. Există, desigur, legiunea de termeni pedanți care se termină în „ian” și „ism”, cum ar fi „aristotelism neo-augustinian”, „teorie russelliană a descrițiilor”, și termeni marginal filosofici, precum „coordonată carteziană” sau „machiavelic”, dar acești termeni nu au fost niciodată, și nici nu merită să fie, o parte vie a limbii. Pentru a remedia situația noi propunem ca filosofii să facă un efort conștient pentru a adopta următorii noi termeni. Cu puțină practică, acești termeni pot deveni o parte importantă a vocabularului vostru, până în punctul în care vă veți minuna cum de a putut filosofia vreodată să se dezvolte fără ei.

- alviniza**, v. a stimula discuții prelungite făcând afirmații bizare. „Argumentul său că răul natural se datorează agenției satanice i-a alvinizat ascultătorii.”
- ameliororta**, v. a complica discuția despre o teorie sau subiect oarecare prin atragerea atenției asupra unei panoplii de distincții, exemple dificile și scrieri a căror relevanță a fost până acum convenabil subestimată. „Chiar făceam progrese până a trebuit să vină ea și să ameliororteze situația.”
- anscombe**, v. a pune la păstrare. „Ea a anscombs toate notele și scrisorile.”
- armstrong**, s. măsură a lungimii de undă a convingerilor (= 10 microsmarți).
- a rortiori**, adj. pentru încă mai multe rațiuni obscure, continentale și la modă.
- asearliune**, s. un act de limbaj a cărui forță ilocuționară este identică cu vorbitorul.
- arthurdentist**, s. persoană care îndreaptă dinții dogmelor exotice. „Micuțul Friedrich spunea cele mai minunate lucruri până să-l fi dus la arthurdentist!” (Frau Nietzsche).
- austintativ**, adj. etalarea elegantă a subtilităților limbajului. „Nu sunt sigur ce a vrut să spună, dar prezentarea lui a fost cu siguranță austintativă.”
- ayera**, v. (din spaniolul *ayer*, însemnând ieri) a suprasimplifica într-un mod elegant în direcția unei generații anterioare. „Russell, în *The Analysis of Mind*, ayerează o prezentare behavioristă a convingerii.”
- belnap**, s. (din *bel-*, frumos, + *carnap*) un carnap definit în mod fericit într-un idiom din limbajul comun.
- benetticțiune**, s. gloriificare a unui filosof pentru rezolvarea unei probleme care nu a fost inventată decât la câteva sute de ani după moartea acestuia. „Studiul său despre Kant se încheie cu o benetticțiune a acestuia pentru rezolvarea problemei limbajului privat.”
- berlină**, s. o diligență demodată, plină cu pasageri internaționali care vorbesc rapid și spun anecdote însuflețite despre viața din alte părți. „Când a venit berlina în oraș, se puteau asculta accente nemaiauzite și povești minunate.”
- bertrand**, s. (1) o stare de profundă abstracție a minții și spiritului; o transă. „A intrat în bertrand și a început să bâgăie despre mulțimea tuturor mulțimilor care nu se conțin ca element”. (2) starea unei persoane care suferă de iluzii (de exemplu cineva care se îndoiește că, atunci când vede o masă, vede o masă), sau are viziuni (de exemplu a actualului rege al Franței). (3) o stare de amnezie lingvistică, ca aceea a cuiva care crede că „acesta” este un nume propriu, iar „Platon”, o descripție.

- blockaj**, s. (1) (prescurtare de la *blockaj mental*) o regulă de oprire sau supapă de siguranță care îi împiedică pe oameni să înnebunească atunci când sunt puși în fața experimentelor mentale care exploatează explozia combinatorială. „Ce bine că am avut un blockaj chiar atunci! Mă luase amețea când începuse să vorbească despre înmagazinarea tuturor descrițiilor posibile ale universului într-o carte făcută din galaxii minuscule care pretindeau că erau electroni.” (2) un mic și încăpățânat obstacol care previne operarea lină a unui mecanism. De unde *blockaj mental*, o obiecție la funcționalism susținută obsesiv în ciuda tuturor respingerilor, lingușirilor și apelurilor la cauze comune.
- carnap**, s. (1) un simbol, operator sau notație specială definită formal. „Proza sa este condimentată cu carnap” sau „Argumentul va fi mai eficient dacă introducem câțiva carnap”. (2) pierdere a conștiinței în timpul unei plimbări cu mașina.
- castaniedă**, s. instrument muzical elaborat care emite un sunet confuz când este agitat. „Tema principală s-a pierdut în sunetul castaniedei.”
- cavellieresc**, adj. care caracterizează un stil de scriere comun printre extraordinarii filosofi ai limbajului.
- chihara-kiri**, s. moarte prin tăieturi în aleph-zero.
- chomsky** adj. spus despre o teorie care extrage implicații metafizice extravagante din fapte stabilite în mod științific. „Concluziile extrase din principiul indeterminării al lui Heisenberg nu sunt doar, în medie, mai chomsky decât cele extrase din teorema lui Gödel; majoritatea sunt chiar merleau-ponty.”
- curry**, s. o scriere bine condimentată cu neologisme.
- dagfinn**, s. unul dintre rezultatele posibile ale încrucișării unui rechin cu un delfin (celălalt este føllesdalul). Dagfinn este calculat și plin de compasiune, în timp ce føllesdalul este impulsiv și crud; călătorind în perechi simbiotice, acestea sunt singurele creaturi care se simt ca acasă în ape adânci.
- davidsonică** adj. despre viteză; viteza de înaintare minimă necesară pentru a menține un program de cercetare în aer. *Superdavidsonic*, despre un program de cercetare pentru care această viteză este zero. De unde *boom davidsonic*, sunetul făcut de un program de cercetare când ajunge la Oxford.
- dennettație**, s. trăsătură definitorie a unui supranume sau a unei porecle. Și *dennetta*, v.
- dennettă**, s. enzimă artificială folosită pentru a închege laptele intenționalității umane.
- dequina**, v. a nega cu tărie existența importanței a ceva real sau semnificativ. „Unii filosofi au dequinat mulțimile, iar unii au dequinat chiar obiectele fizice.” Ocazional și intransitiv: „Credeți că eu dequin, domnule. Vă asigur că nu este așa.”
- derrida**, dintr-o melodieară franțuzească lipsită de sens: „Hey nonny derrida, nonny nonny derrida falala.”
- desousafon**, s. instrument muzical, descendent al harmanicii (q.v.); ca și fagotul, este adesea folosit pentru a adăuga efecte comice în programele muzicale.
- deweyesc**, adj. plin de idei bine intenționate, dar vagi și impracticabile.
- dreyfus**, s. o aridă controversă *ad hominem*. „Ceea ce a început ca o dezbatere interesantă a degenerat în curând într-un dreyfus.”
- feyerabend**, s. (din ger. *feyer* și *abend*) ultimul moment de strălucire al unui cadru conceptual înainte de moarte și transfigurare. „Orice cadru conceptual are un feyerabend.”
- fodor**, s. (1) o pălărie elegantă purtată șmecherește. (2) (prescurtare pentru *fodorgrafie*) o fodorgrafie este o reprezentare explicită care este ceea ce rămâne când iei o imagine fizică literală, scoți intervalele spațiale de semne colorate și apoi arunci hârtia.
- folcloar**, s. psihologie populară de pe Pământul Geamăn, care diferă de psihologia noastră populară în moduri discernabile doar de un erudit folcloarist.
- foucault**, s. boacăină, greșeală nebunească. „Mă tem că am făcut un foucault cât mine de mare.”
- frege**, s. (doar în sintagma *a ocoli fregele*) a recunoaște inconsistența unei poziții, dar cu toate acestea a o susține.
- gadama**, v. a înfățișa înțelesul scrierilor abstruse, viselor, simbolurilor tainice și necromantice și a restului universului în modalități plăcute umaniștilor. De unde *gadamer*, s. unul care gadamește.
- gnoam**, s. homunculus.
- gödelică**, adj. (spus despre o contribuție) fundamentală.
- harmanică**, s. instrument muzical la care se cântă în zeflema. De unde *harmaniac*, unul care nu înțelege că la harmanică se cântă în zeflema.
- heidegger**, s. instrument plictisitor pentru dat găuri prin straturi groase de substanță. „E îngropat atât de adânc, că trebuie să folosim un heidegger.”
- hilaryu**, s. (din *termen hilaryc*) o foarte scurtă, însă importantă perioadă în cariera intelectuală a unui distins filosof. „Oh, la asta mă gândeam acum trei sau patru hilaryi.”
- hintikkă**, s. o măsură a convingerilor, cea mai mică diferență discernabilă logic între convingeri. „S-a certat cu mine toată noaptea, dar nu mi-a schimbat convingerile nici măcar c-o hintikkă.”

MISCELLANEA – Daniel C. Dennett: “Lexicon filosofic”

- kripkic**, adj. neînțeles, însă considerat scilpitor. „Îmi pare rău să recunosc, dar remarcile lui sunt de-a dreptul kripkice.”
- kripkografie**, s. opusul criptografiei; arta traducerii unui mesaj fără sens (despre, de pildă, necesitatea *de re*) în expresii pe care un observator neinițiat le-ar considera de-a dreptul pline de înțeles (de ex. „Uite, nu-i chiar așa de greu: tot ce spune el este că, întrucât termenul este un designator rigid, el se referă la același lucru în toate lumile posibile.”) „El pretindea că nu înțelege esențialismul, dar acum, mulțumită kripkografiei, doar stă acolo și dă din cap zâmbind.”
- kuhnă**, s. o vulpe luată adesea drept arici; este adesea însoțită de atâta freamăt, încât pare de mai bine de două ori mai grea decât este.
- înhumă**, v. a da focului, îngropa sau altminteri distruge o poziție filosofică. „Acea teorie a fost înhumată prin 1920.” De unde *a exhuma*, v., a reînvia o poziție despre care se credea în general că a fost înhumată.
- lacantropie**, s. transformarea, sub influența lunii pline, a unei teorii psihologice dubioase într-o teorie socială dubioasă printr-o teorie lingvistică dubioasă.
- levi strauss**, (marcă înregistrată) producător de salopete pe care simboluri, embleme și petece sunt de obicei aplicate. Produsele originale levi strauss erau ipoteze de lucru, apoi în anii 1960 etalarea lor în cadre convenționale a căpătat semnificație politică. Astăzi sunt acceptate aproape peste tot.
- lyotard**, s. hainele cele noi ale actualului rege al Franței.
- lucas-pocus**, interj., incantație rostită ritualic de utilizatorii abracadabracului, un instrument de calcul organic, non-mecanicist pentru producerea propozițiilor Gödel.
- mach**, s. o măsură a vitezei; *un mach*, viteza la care un program de cercetare (de ex. fenomenalismul) devine superdavidsonic.
- marcuza**, v. a critica cu vehemență de pe poziții marxiste. Din fr. *marcuser*. Cf. „Je marcuse!” (J.-P. Sartre)
- martiniza**, v. a copleși cu carnapi. „Dacă a fost martinizat de cartea aceea, nu ar fi trebuit să accepte să-i facă o recenzie.”
- merleau-ponty** adj. în ordine greșită, cu fundamente confuze, spus despre o teorie; sinonime (figurat) sunt cu susu-n jos, alandala, de-a-ndoaselea. „Abordarea certitudinii dinspre datele sensibile fost de la început merleau-ponty.”
- noam**, s. unitate a Rezistenței.
- neurottic**, adj. obsedat de protocol.
- plantinga**, v. a utiliza îngrășământ de secolul al douăzecilea pentru a scoate vlăstare din idei de secolul al unsprezecelea despre care se credea că le-a pierit sămânța.
- putnume**, s. un presupus expert autorizat de o comunitate să numească un gen natural și să-i determine membrii.
- quintifica**, v. a expune popular și suprasimplificat o problemă filosofică; *a quintifica în contexte opace*, a scrie un articol despre Wittgenstein în suplimentul de duminică.
- ramsifica**, v. a simplifica; de exemplu teoria ramsificată a tipurilor.
- ricoeurge**, v. a interpreta toate întrebările filosofice cu ajutorul unui domeniu limitat de intuiții și teme. De unde *procedură ricoeursivă*, o rețetă pentru generarea unui infinit de intuiții filosofice dintr-o foarte limitată submulțime dată. „*Tractatus*-ul procedează ricoeursiv.”
- rort**, s. (1) o expunere incorigibilă; de unde *rortic*, adj. incorigibil. (2) discurs la modă dar confuz. „Nu vorbi în rortii.”
- santayana**, s. un vânt fierbinte și obositor, originar din zonele deșertice ale Spaniei.
- schiffer**, s. (din Neurath, „Wie Schiffer sind wir”) cineva care pune multă ingeniozitate pentru a repara o corabie care se scufundă. „Nu putem salva această teorie, chiar și șobolanii au părăsit nava. Nu mai este nimeni la bord decât schifferul.”
- suppes**, s. cvadruplu ordonat format dintr-un filosof, o problemă, o teorie axiomatizată a mulțimilor și un grant federal.
- suppeziție**, s. orice presupunere echivalentă cu axioma alegerii.
- turing**, adj. fără minte, stupid. „Rareori am auzit o prelegere mai turingă”. „Trebuie să dai o mulțime de teste turinge ca să intri la universitate.” De unde *mașină turingă*, s. o mașină.
- ziffuială**, s. o dispută filosofică aprinsă. „Am avut cândva o ziffuială cu el în reviste.”

Traducere de Ștefan IONESCU după ediția a opta (1987),
disponibilă în variantă electronică la
<http://www.blackwellpublishing.com/lexicon/>

ⁱ În original, evident, limba engleză. (n.t.)